

Родина учасника бойових дій як об'єкт педагогічної взаємодії вихователя дошкільного навчального закладу

У статті розкрито сутність поняття «родина учасника бойових дій». Описано характерні особливості родин: жорсткі нормативні установки родинних стосунків; чітко окреслену гетерогенність складу за статтю, віком; закритий характер родини як суспільної групи; поліфункціональність членів родини; «історичність»; чітко окреслену емоційність сімейних стосунків. Визначено основні класифікаційні характеристики родин учасників бойових дій. Окреслено найбільш значущі проблеми таких родин, з якими вона стикається у процесі своєї життєдіяльності, серед яких: соціальні, побутові, матеріальні, психологічні та проблеми зі здоров'ям. Виокремлено найбільш проблемні родини у зазначеній групі. Охарактеризовано специфіку педагогічної взаємодії вихователя дошкільного навчального закладу з родинами учасників бойових дій. Науково обґрунтовано родину учасника бойових дій в якості об'єкта педагогічної взаємодії вихователя дошкільного навчального закладу.

Ключові слова: родина, учасник бойових дій, родина учасника бойових дій, дитина дошкільного віку, взаємодія з родинами, вихователь дошкільного навчального закладу.

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Традиційно значна увага вихователя дошкільного навчального закладу приділяється родині. У державних нормотворчих документах, наукових дослідженнях, засобах масової інформації небезпідставно наголошується на значному збільшенні виховного впливу сім'ї, розвитку й вихованні дітей у сім'ї. Цю проблему актуалізовано у Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», «Про попередження насильства в сім'ї», «Сімейному кодексі України». У цих та інших нормативно-правових актах ґрунтовно охарактеризовано кризові явища у сімейному вихованні дітей; визначено принципи й основні завдання організації виховання в освітніх установах різного типу. Окремо наголошується на виключному значенні закладів дошкільної освіти у ефективному функціонуванні родини як інституту виховання.

У зв'язку із соціально-політичними подіями в Україні останніх років більше стали виявлятися ознаки кризи української сім'ї. Суттєвого деструктивного впливу зазнали українські родини у зв'язку із загостреннями ситуації в окремих регіонах України як територій бойових дій. Згідно із статистичними даними Держкомстату України переважна більшість учасників бойових дій вимушено на тривалий час полишили свої родини у зв'язку із необхідністю захисту східних кордонів Вітчизни. З цієї причини родини учасників бойових дій зазнали суттєвих витрат свого виховного потенціалу. Частина демобілізованих повертаються додому з певними фізичними обмеженнями, психологічними проблемами та потребують тривалої реадаптації. Така ситуація негативно впливає на сім'ю як повноцінну виховну інституцію.

Зростає кількість неповних, проблемних, конфліктних сімей, що сприяє їх тимчасовому або повному розпаду. Зазначене актуалізує потребу наукової оцінки особливостей психолого-педагогічної взаємодії вихователя дітей дошкільного віку з родинами учасників бойових дій.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженням сімей учасників бойових дій, соціальних засад їх життєдіяльності, адаптації до сучасних соціальних умов займалися вітчизняні та зарубіжні учені, серед яких: І. Зверева, А. Капська, А. Кочубей, Н. Олексюк, С. Соловійов, В. Форсова, А. Шавлов. Особливості життєдіяльності родин військовослужбовців вивчали О. Карабецька, І. Козлова, О. Лугова, Л. Матвейчук, С. Моцарь, В. Торохтій та ін.

Суттєве значення в осмисленні необхідності зміцнення сучасної родини військовослужбовця мають праці А. Капської, С. Корольова, Т. Семікіної, Є. Потапчук, В. Форсової, які досліджували особливості функціонування дезорганізованих сімей військовослужбовців. Психологічні особливості становлення сімей майбутніх військовослужбовців розкриваються у працях Г. Кошонько. У той же час слід зазначити, що окремих досліджень, присвячених характеристиці родини учасника бойових дій як об'єкта професійної діяльності вихователя дошкільного навчального закладу нами не виявлено. Тому **метою** нашого дослідження є *наукове обґрунтування родини учасника бойових дій в якості об'єкта психолого-педагогічного впливу вихователя дошкільного навчального закладу.*

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим елементом професійної діяльності вихователя дітей дошкільного віку є взаємодія з родинами вихованців. Визначаючи сутність педагогічної взаємодії вихователя дошкільного навчального закладу з родиною ми спираємося на дослідження Н. І. Семенової, яка розуміє її як процес взаємного впливу, співпраці між дошкільним навчальним закладом і родиною, що характеризується двосторонньою активністю, спрямованою на реалізацію поставленої мети – формування особистості дитини та підвищення рівня педагогічної культури батьків з питань виховання дошкільника [9, с. 7]. В руслі сучасних соціально-політичних подій в державі виокремилися родини, члени яких беруть або брали участь в бойових діях.

П. Щербань розглядає термін «родина» як групу людей, об'єднаних на основі шлюбних і кровних зв'язків, що складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом, ведуть спільне господарство і між якими встановлюються багатосторонні стосунки: між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми, братами, сестрами й іншими родичами [2, с. 553]. Масовим явищем, характерним для сучасного українського суспільства, є сумісне проживання молодих сімей разом із батьківською сім'єю як єдине родинне утворення. Життя родини характеризується різноманітними правовими, біологічними, господарськими й духовними (моральними, психологічними, естетичними) зв'язками. Суттєвий відбиток на родинні стосунки, якість життя, психологічні основи взаємин родичів накладає статус учасника бойових дій окремого члена родинної спільноти.

Коло осіб, які належать до учасників бойових дій визначає Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». До них належать:

– *військовослужбовці* Збройних Сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, особи рядового, начальницького складу і військовослужбовці Міністерства внутрішніх справ України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також брали участь в антитерористичній операції, або які за рішенням відповідних державних органів були направлені для участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки або у відрядження в держави, де в цей період велися бойові дії;

– *учасники бойових дій на території інших країн* - військовослужбовці Радянської Армії, Військово-Морського Флоту, Комітету державної безпеки, особи рядового, начальницького складу і військовослужбовці Міністерства внутрішніх справ колишнього Союзу РСР (включаючи військових та технічних спеціалістів і радників), працівники відповідних категорій, які за рішенням Уряду колишнього Союзу РСР проходили службу, працювали чи перебували у відрядженні в державах, де в цей період велися бойові дії, і брали участь у бойових діях чи забезпеченні бойової діяльності військ (флотів);

– *всі учасники бойових дій другої світової війни* [3].

На підставі зазначеного, можемо визначити дифеніцію «родина учасника бойових дій» – це мала соціальна група, об'єднана на основі шлюбних і кровних зв'язків, що складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, члени (один із членів) якої брали (беруть) участь у виконанні бойових завдань із захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил, у партизанських загонах, підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час.

Зауважмо, що більш продуктивним для нашого дослідження є поняття «родина», адже воно охоплює ширше коло кровноспоріднених осіб, серед яких не лише батьки і сестри або брати, але і бабусі, дідусі, тітки, дядьки та інші родичі, які проживають разом і спричиняють суттєвий психолого-педагогічний вплив на дітей – членів родини. Таке потрактування більш точно і повно підкреслює суттєвий для нашого дослідження виховний потенціал даного суспільного інституту стосовно дитини дошкільного віку, в порівнянні з «сім'єю нуклеарною», яка включає в себе лише батьків та їх дітей. Тому, до членів родин бойових дій ми відносимо і перелічених вище кровноспоріднених родичів.

Визначаючи характерні особливості родини, нами інтерпретовано досліджені М. Мацковським [6, с. 16-18] імперативи, а саме:

- жорсткі нормативні установки родинних стосунків, що зумовлюються існуванням у кожній культурі чітко окреслених уявлень про те, коли найдоцільніше створювати сім'ю, якими мають бути стосунки між подружжям, батьками і дітьми, як розподіляються обов'язки між членами родини, які заохочення і санкції необхідно застосовувати до членів родини в різних ситуаціях тощо;
- чітко окреслену гетерогенність складу за статтю, віком, що зумовлює різні потреби, ціннісні орієнтації членів родини тощо;
- закритий характер родини як суспільної групи, що зумовлюється певною конфіденційністю стосунків, обмеженою можливістю і чіткою регламентацією порядку входження в родину нових членів (і виходу з неї), а іноді неможливістю виходу (наприклад, у випадку неможливості припинити об'єктивно існуючу кровну спорідненість);
- поліфункціональність членів родини, що часто пов'язується з великою кількістю ролей, численними аспектами сімейного життя, які мають суперечливий характер;
- «історичність», тобто вплив на життєдіяльність родини не тільки якісних етапів її розвитку, а й безпосереднього досвіду спільного життя дорослих членів родини в їхніх батьківських сім'ях, коли вони самі були дітьми;
- чітко окреслену емоційність сімейних стосунків, які мають абсолютний характер, що зумовлює велику суб'єктивну важливість багатьох, навіть об'єктивно незначних аспектів життєдіяльності родини і робить (з урахуванням впливу певних культурних стереотипів) успіх чи невдачу винятково значущими для людини, впливаючи на її світосприйняття, психічний, а іноді й соматичний стан.

Зазначимо, що вказані риси є властивими для більшості родин, в тому числі – для родин учасників бойових дій. Проте родини учасників бойових дій мають і свої особливі ознаки, що зумовлені специфікою військової діяльності її членів. Безпосередня участь у бойових діях має наслідком постійну відсутність одного з членів родини, підвищений стан тривоги, постійні стреси та хвилювання, негативний емоційний фон, що у сукупності провокує зниження здатності членів родини до емпатії у взаємодії з дітьми, активної включеності у їхній життєвий простір, тобто до зниження (деформації) виховного потенціалу родини. У зв'язку з цим, погоджуємося із думкою Л. Гончаренка, що «специфіка статусу учасника бойових дій є важливим соціальним фактором, який впливає на відносини в родині» [1, с. 13].

У своїй життєдіяльності родина учасника бойових дій необхідно стикається з комплексом проблем, які можуть негативно впливати на виховання дитини дошкільного віку. На основі аналізу наукової літератури [4; 5; 11], серед найбільш значущих проблем родин учасників бойових дій ми виділяємо такі: соціальні, побутові, матеріальні, психологічні та проблеми зі здоров'ям.

До соціальних належать:

- обмеження у міжсімейних, внутрішньосімейних і міжособистісних контактах;
- зниження можливостей комунікації між членами родини;
- дефіцит чоловічого впливу на виховання дошкільників (особливо хлопчиків), оскільки за статистичними даними участь у бойових діях беруть переважно чоловіки;
- проблеми з освітою і вихованням дітей учасників бойових дій, які з'являються у зв'язку низьким матеріальним забезпеченням, неможливістю вибору місця навчання, віддаленістю від культурних та освітніх центрів;
- проблеми з працевлаштуванням і соціальним становищем членів родин, зокрема дружин (чоловіків) учасників бойових дій, які пояснюються обмеженістю робочих місць з високою заробітною платою та вільним графіком роботи, що дало б можливість повноцінно займатися вихованням дітей, Статус безробітного і допомога по безробіттю, які можуть отримувати жінки (чоловіки) в цій ситуації, істотно не впливають на матеріальний стан родини;

– проблема неадекватної взаємодії родини учасника бойових дій з соціумом. Зазначена проблема стає особливо актуальною у наш час у зв'язку із зростанням числа дезорганізуючих чинників, які впливають на родину в цілому і родину учасника бойових дій зокрема.

Побутові проблеми пов'язані у більшій мірі з власним житлом. Вони викликані нестачею житлового фонду, невиконанням органами влади законодавчих актів з фінансування будівництва і надання житла учасникам бойових дій; низьким рівнем матеріального достатку учасників бойових дій, що не дає можливості їм самостійно будувати або купувати житло. До даної групи проблем ми відносимо також високий рівень завантаженості жінок, які тимчасово перекладають на себе функції своїх чоловіків щодо виховання дітей, матеріального забезпечення родини, облаштування побуту тощо.

Матеріальні (економічні): малозабезпеченість, зумовлена економічною нестабільністю у державі, наслідком чого є низька оплата праці, відсутність можливості знайти додаткові заробітки, необхідність високої оплати за оренду житла (за умови відсутності власного житла); труднощі з працевлаштуванням членів родини; труднощі в організації повноцінного сімейного дозвілля. Найбільше матеріальні проблеми стосуються тих родин, члени яких повернулися із зони бойових дій та потребують кваліфікованою медичної допомоги.

Досить вагомий вплив на розвиток та формування дітей дошкільного віку мають *психологічні* проблеми родини учасника бойових дій. Серед них:

- високий рівень тривожності, пов'язаний зі специфікою професійної діяльності учасника бойових дій (ризиком для життя і здоров'я, частими переїздами у зв'язку із зміною місця проходження служби тощо);
- дестабілізуючий вплив тривалої відсутності учасника бойових дій на стійкість сімейних стосунків та формування сімейного мікроклімату;
- проблеми внутрішньородинної взаємодії;
- підвищений рівень агресивності батьків – учасників бойових дій;
- проблеми із психологічним та психічним здоров'ям як самого учасника бойових дій, так і членів його родини, які пояснюються труднощами, пов'язаними із специфікою участі у бойових діях (підвищенням фізичних і психологічних навантажень, дією різних негативних чинників середовища, необхідністю постійної соціально-психологічної адаптації до нових умов у зоні бойових дій);
- напруженість і соціально-психологічний дискомфорт в родині, які зумовлюються, окрім спільних сімейних проблем, проявом величезної кількості специфічних чинників: зростанням соціальної напруженості, розчаруванням і невпевненістю у завтрашньому дні, відсутністю інформації, психологічною і фізичною втомою від важкої і напруженої роботи, недоліками спілкування в сім'ї, відчуттям нереалізованості своїх можливостей, прогалинами у вихованні дітей, невпевненістю у майбутньому тощо [5, с. 112].

Проблеми зі здоров'ям членів родини учасника бойових дій зумовлені відсутністю можливості постійно отримувати кваліфіковану спеціалізовану медичну допомогу, яка зумовлена потребою у діагностиці функціонального стану організму та лікуванні соматичних захворювань, наданні допомоги при психічних розладах, проведенні реабілітаційних заходів .

Слід зазначити, що реакція родин на вплив перерахованих проблем залежить як від їх суб'єктивної значущості для кожного члена, так і від готовності опанування ними. Значимість впливу на родину учасника бойових дій тих чи інших соціальних, психологічних, побутових, матеріальних та інших проблем визначається: індивідуально-психологічними особливостями і особистісними властивостями кожного з її членів; психологічною і професійною готовністю до виконання службових обов'язків військовослужбовцем; характером і рівнем професійної мотивації; особливостями сприйняття членами родини факту участі їхнього батька (чоловіка) у бойових діях. У свою чергу, опанування учасником бойових дій своєю поведінкою залежить від рівня його життєвої активності, спрямованої на протидію негативному

впливу стрес-чинників, відповідного досвіду, характеру використовуваних ним засобів подолання дестабілізуючого впливу різноманітних чинників на його психіку.

Плануючи психолого-педагогічну взаємодію з родинами учасників бойових дій, вихователю необхідно врахувати їх типологічні особливості. Визначаючи окремі типи родин з числа родин учасників бойових дій, які є найбільш уразливими щодо ефективної педагогічної взаємодії, ми спиралися на класифікацію Н. С. Олексюк [8].

Згідно нашого аналізу практики педагогічної взаємодії з родинами учасників бойових дій вихователями дошкільних навчальних закладів м. Луцька у 2016-2017 рр. було встановлено, що до найбільш проблемних належать родини (сім'ї):

- *неповні* (особливо у випадку, коли дитина вдівця – учасника бойових дій під час виконання ним військового обов'язку потрапляє під догляд інших членів родини);
- *дистантні* (візитні, функціонально неповні);
- *авторитарні патріархальні*, у яких відсутність батька – учасника бойових дій, зумовлює дестабілізацію функціонування родини;
- *конфліктні та кризові*, у яких наявність учасника бойових дій трактується як додатковий стресор та причина прояву сімейних негараздів;
- *дисфункційні та псевдофункційні*;
- *бідні та малозабезпечені*;
- *однодітні та малодітні*;
- *емоційно неврівноважені, конфліктні, дезорганізовані* за якістю емоційно-психологічних взаємостосунків у сім'ї.

Меншою мірою впливають на якість взаємодії такі типи сімей, як:

- молоді, середні, зрілі (за стадією їх становлення);
- однорідні (гомогенні) і різнорідні (гетерогенні) за однорідністю соціального складу стосовно рівня освіти;
- однорідні (гомогенні) і різнорідні (гетерогенні) за типом професійної діяльності;
- гармонійні за якістю емоційно-психологічних взаємостосунків у родині.

Тому, проаналізувавши нормативно-правову базу законодавства України [3, 10], ми виділяємо такі типи родин учасників бойових дій, які на наш погляд особливо гостро визначають специфіку впливу на формування особистості дошкільника дитини у дошкільному віці:

1) Родина, члени (один із членів) якої безпосередньо перебувають в зоні бойових дій. Такою зоною вважається територія дії військ, авіації, флоту з метою знищення живої сили, бойової техніки і військових споруд противника, надання протидії наступу, відбиття його ударів, оволодіння й утримання займаної своїми військами території.

2) Родина, члени (один із членів) повернулися із зони бойових дій, та перебувають вдома або в закладах лікування та реабілітації військовослужбовців з приводу наявних:

- фізичних обмежень (мають поранення, контузії, каліцтва, захворювання організму різного роду важкості, спричинені участю у бойових діях або їх наслідками);
- психічних відхилень у здоров'ї (мають захворювання, які характеризуються порушенням психічної діяльності внаслідок розладів функцій головного мозку);

3) Родина загиблого учасника бойових дій.

4) Родина зниклого безвісти учасника бойових дій.

5) Родина учасника бойових дій, який перебуває в полоні.

Запропонована класифікація являє собою систему, відкриту до доповнень та удосконалень. Для кожного із перелічених вище типів родин учасників бойових дій характерні специфічні ознаки, що повинні враховуватися при

взаємодії вихователя з такими родинами.

Висновок з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведений науковий аналіз сутнісних ознак родини учасника бойових дій як об'єкта психолого-педагогічної взаємодії вихователя дошкільного навчального закладу виявив, що:

- взаємодія вихователя дошкільного навчального закладу з родиною учасника бойових дій вимагає осмислення як окрема проблема сучасної педагогічної науки;
- визначальним у характеристиці родини учасника бойових дій як об'єкта взаємодії є її класифікаційні характеристики;
- найбільш проблемними у зазначеній групі родин виокремлюємо, члени яких: у даний час беруть участь у бойових діях, потребують лікування фізичних вад або психологічної реабілітації внаслідок участі у бойових діях, загинули, вважаються зниклими безвісти, перебувають у полоні.
- провідною метою взаємодії вихователя з родиною є мінімізація негативного (деструктивного) впливу на дитину дошкільного віку наслідків участі члена родини у бойових діях.
- запорукою високого рівня готовності до взаємодії з родинами учасників бойових дій є високий рівень готовності вихователів до такої взаємодії на основі спеціальної підготовки;
- зміст, норми та методи формування готовності вихователів дошкільних навчальних закладів до взаємодії з родинами учасників бойових дій потребує розробки та експериментальної перевірки.

Джерела та література

1. Гончаренко Л. О. Професіоналізація військової діяльності в сучасному суспільстві (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Л. О. Гончаренко. – Харків, 1998. – 16 с.
2. Енциклопедія батьківства: посібник з сімейного виховання [Текст] / Авт. кол. за заг ред. Є.І. Коваленко, С.В. Кириленко. – К.: КНТ, 2008. – 592 с.
3. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>
4. Корольов С. С. Соціальний захист військовослужбовців Збройних Сил України (1991-2005 рр.): історичний аспект: дис. ... кандидата історичних наук : спец. 20.02.22 / Станіслав Сергійович Корольов. – К.: Національна академія оборони України, 2006. – 208 с.
5. Луговая О. М. Педагогические условия формирования профессиональной готовности специалистов по социальной работе с военнослужащими и членами их семей: на материалах Ставропольского края: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.08 / Луговая Ольга Михайловна. – М.: РГБ, 2005. – 180 с.
6. Мацковский М. С. Социология семьи: проблемы теории, методологии, методики / Мацковский М. С. – М.: Наука, 1989. – 116 с.
7. Олексюк Н. С. Організаційно-педагогічне забезпечення позитивної життєдіяльності сім'ї військовослужбовця / А. Й. Капська, Н. С. Олексюк // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка. – Випуск 61. Серія: Педагогічні науки : Збірник. – Чернігів: ЧДПУ, 2009. – № 61. – С. 6-11.
8. Олексюк Н. С. Особливості функціонування сім'ї військовослужбовця у сучасних умовах / Н. С. Олексюк // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління: зб. наукових праць. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – Випуск 5 (Частина II) – С. 94-99.
9. Семенова Н. І. Формування здорової особистості дитини 6-го року життя у процесі взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Н. І. Семенова. – К., 2012. – 22 с.
10. Про затвердження Порядку виплати винагороди за безпосередню участь у воєнних конфліктах чи антитерористичній операції, інших заходах в умовах особливого періоду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0419-16>
11. Торохтий В. С. Основы психолого-педагогического обеспечения социальной работы с семьей: в 2 ч. / Владимир Свиридович Торохтий. – М.: МГСУ, 2000. – Ч. 2. – 114 с.

References

1. Honcharenko L. O. Profesionalizatsiya viys'kovoyi diyal'nosti v suchasnomu suspil'stvi (sotsial'no-filosofs'kyy analiz): avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filos. nauk: spets. 09.00.03 «Sotsial'na filosofiya ta filosofiya istoriyi» / L. O. Honcharenko. – Kharkiv, 1998. – 16 s.
2. Entsyklopediya bat'kivstva: posibnyk z simeynoho vykhovannya [Tekst] / Avt. kol. za zah red. Ye.I. Kovalenko, S.V. Kyrylenko. – K.: KNT, 2008. – 592 s.
3. Zakon Ukrayiny «Pro status veteraniv viyny, harantiyi yikh sotsial'noho zakhystu» [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>
4. Korol'ov S. S. Sotsial'nyy zakhyst viys'kovosluzhbovtiv Zbroynykh Syl Ukrayiny (1991-2005 rr.): istorychnyy aspekt: dys. ... kandydata istorychnykh nauk : spets. 20.02.22 / Stanislav Serhiyovych Korol'ov. – K.: Natsional'na akademiya oborony Ukrayiny, 2006. – 208 s.
5. Luhovaya O. M. Pedahohycheskye uslovyia formirovaniya professyonal'noy hotovnosti spetsyalystov po sotsyal'noy rabote s voennosluzhashchymy u chlenamy ykh semey: na materyalakh Stavropol'skoho kraya: dys. ... kandydata ped. nauk: 13.00.08 / Luhovaya Ol'ha Mykhaylovna. – M.: RHB, 2005. – 180 s.
6. Matskovskyy M. S. Sotsyolohyya sem'y: problemy teoryy, metodolohyy, metodyky / Matskovskyy M. S. – M.: Nauka, 1989. – 116 s.
7. Oleksyuk N. S. Orhanizatsiyno-pedahohichne zabezpechennya pozytyvnoyi zhyttyediyal'nosti sim"yi viys'kovosluzhbovtiv / A. Y. Kaps'ka, N. S. Oleksyuk // Visnyk Chernihivs'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni T.H.Shevchenka. – Vypusk 61. Seriya: Pedahohichni nauky : Zbirnyk. – Chernihiv: ChDPU, 2009. – № 61. – S. 6-11.

8. Oleksyuk N. S. Osoblyvosti funktsionuvannya sim"yi viys'kovosluzhbovtstva u suchasnykh umovakh / N. S. Oleksyuk // Naukovyy chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya #11. Sotsiologiya. Sotsial'na robota. Sotsial'na pedahohika. Upravlinnya: zb. naukovykh prats'. – K.: NPU imeni M. P. Drahomanova, 2007. – Vypusk 5 (Chastyna II) – S. 94-99.

9. Semenova N I. Formuvannya zdorovoyi osobystosti dytyny 6-ho roku zhyttya u protsesi vzayemodiyi doshkil'noho navchal'noho zakladu i sim"yi: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk: spets. 13.00.08 «Doshkil'na pedahohika» / N. I. Semenova. – K., 2012. – 22 s.

10. Pro zatverdzhennya Poryadku vyplaty vynahrody za bezposerednyu uchast' u voyennykh konfliktakh chy antyterorystychniy operatsiyi, inshykh zakhodakh v umovakh osoblyvoho periodu [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0419-16>

11. Torokhtyy V. S. Osnovy psykholoho-pedahohycheskoho obespechenyya sotsyal'noy raboty s sem'ey: v 2 ch. / Vladymyr Svyrydovych Torokhtyy. – M.: MHSU, 2000. – Ch. 2. – 114 s.

Семенов Александр, Онищук Виктория. Семья участника боевых действий как объект педагогического взаимодействия воспитателя дошкольного учебного заведения. В статье раскрыта сущность понятия «семья участника боевых действий». Описаны характерные особенности семей: жесткие нормативные установки семейных отношений; четко очерченную гетерогенность состава по полу, возрасту; закрытый характер семьи как общественной группы; полифункциональность членов семьи; «историчность»; четко очерченную эмоциональность семейных отношений. Определены основные классификационные характеристики семей участников боевых действий: семья, члены (один из членов) которой непосредственно находятся в зоне боевых действий; семья, члены (один из членов) вернулись из зоны боевых действий; семья погибшего участника боевых действий; семья пропавшего без вести участника боевых действий; семья участника боевых действий, который находится в плену. Определены наиболее значимые проблемы таких семей, с которыми она сталкивается в процессе своей жизнедеятельности, среди которых: социальные, бытовые, материальные, психологические и проблемы со здоровьем. Выделены наиболее проблемные семьи в указанной группе: неполные, дистантные, авторитарные, патриархальные, конфликтные и кризисные, дисфункциональные и псевдофункциональные, бедные и малообеспеченные, одиноким и малолетним, эмоционально неуравновешенные, конфликтные, дезорганизованы. Охарактеризованы ведущую цель и специфику педагогического взаимодействия воспитателя детского сада с семьями участников боевых действий. Научно обосновано семью участника боевых действий в качестве объекта педагогического взаимодействия воспитателя дошкольного образовательного учреждения.

Ключевые слова: семья, участник боевых действий, семья участника боевых действий, ребенок дошкольного возраста, взаимодействие с семьями, воспитатель дошкольного учебного заведения.

Semenov Alexander, Onyshchuk Viktorija. Combatant family as an object of pedagogical interaction of preschool teacher. The essence of the concept of “combatant family” is revealed in the article. The following specific features of families are described: rigid regulatory setup of the family relationship; well-defined heterogeneous composition by sex and age; closed nature of the family as a social group; multifunctionality of family members; “historicity”; well-defined emotionality of family relationships. The basic characteristics of the classification of combatants’ families are determined: family, members (one member) of which are directly in combat zone; family, members (one member) of which returned from the combat zone; family of the deceased; family of missing in actions; family of combatant who is in the captivity. The most crucial problems of families, they face during the lifetime, are outlined: social, personal, material, psychological and health problems. The most problematic families in this group are defined: incomplete (broken), distant, authoritarian, patriarchal, conflict and crisis, dysfunctional and pseudofunctional, poor and low-income, one-child and two-children, emotionally unbalanced, disorganized. Important objective and specificity of pedagogical interaction between preschool teacher and combatants’ families are characterized. Combatant family as an object of pedagogical interaction of preschool teacher is scientifically grounded.

Keywords: family, combatant, combatant family, child of preschool age, interaction with families, preschool teacher.
